

Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ

Τὰ κυπριακὰ ἀκριτικά τραγούδια: μερικές ἐπισημάνσεις

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Ὁ συγγραφέας προβαίνει σὲ μία σύντομη ἀνασκόπηση σχετικὰ μὲ τὸ φιλολογικὸ πρόβλημα ποὺ ἀναφέρεται στὰ τραγούδια καὶ στὸ γραπτὸ ἔπος τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα. Γιὰ τὰ κυπριακὰ τραγούδια ἀναφέρεται στὸ ἄλλο πρόβλημα τῆς μεταφορᾶς τους στὴν Κύπρο καὶ ἐκφράζει τὴν ἄποψη ὅτι πιθανῶς ἡ Κύπρος νὰ ἐθεωρεῖτο ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ὑπῆρχαν ἀκρίτες σύμφωνα μὲ τὴν ἔνδειξη τῆς ὑπαρξῆς πολλῶν γαῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Μάμαντος, προστάτη τῶν ἀκριτῶν. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὰ ἴδια τὰ τραγούδια δίδεται μία σύντομη εἰκόνα τῆς κατάστασής τους καὶ ἀνθολογοῦνται μερικοὶ στίχοι ποὺ ἀναφέρονται στοὺς ἴδιους τοὺς ἀκρίτες ἢ γενικότερα στὴ βυζαντινὴ κοινωνία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου εἶχαν διάδοση.

Λέξεις κλειδιά: ἀκρίτες, κυπριακὰ ἀκριτικά τραγούδια, ἔπος τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα, ἅγιος Μάμας

Τὸ 2006 εἶχα ὑπογράψει ἓνα διεθνὲς πρόγραμμα γιὰ τὴν ἀκριτικὴ ποίηση τῶν συνόρων ποὺ ετοίμασε τὸ Κέντρο Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας καὶ στὸ ὁποῖο συμμετεῖχε ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάδα¹. Στὸ συνέδριο αὐτό, ὅπου συντονίστρια ἦταν ἡ Ἑλένη Ἀρβελέρ, ὁμίλησα ἐπισημαίνοντας μερικά χαρακτηριστικὰ τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν τῆς Κύπρου. Ἐπειδὴ ἡ κύρια ἀσχολία μου καὶ τὰ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντά μου εἶναι γιὰ πολὺ παλαιότερη φάση τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας, δὲν ἔχω καμία ἐπαφὴ μὲ τὴ νεότερη βιβλιογραφία

1. Νικόλαος Κονομῆς, «Τὰ ἀκριτικά τῆς Κύπρου», στὸ *Εὐρωπαϊκὴ Ἀκριτικὴ Παράδοση: ἀπὸ τὸν Μεγαλέξαντρο στὸν Διγενῆ Ἀκρίτα* (Πρακτικὰ ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων), Κέντρον Ἑρευνῆς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 2004, σ. 29-46.

τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἂν ὑπάρχει. Ἐπομένως δὲν πρόκειται νὰ θίξω στὴ σύντομη αὐτὴ ἀνακοίνωση τὰ σημαντικὰ προβλήματα τῆς σχετικῆς ἔρευνας, τῆς καταγωγῆς δηλαδή τοῦ εὐρέος φάσματος φιλολογικοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «ἀκριτικὸς κύκλος». Πολλοὶ ἔως τώρα, εἰδικοί καὶ μὴ, ἔχουν ἀσχοληθεῖ χωρὶς ὥστόσο νὰ ἔχει ξεκαθαριστεῖ ἡ εἰκόνα πού ἔχουμε σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ ἀρκετὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ θέματος.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὥς τὸ 1875 δὲν γνωρίζαμε τίποτα γιὰ τὸ λόγιο ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Τὴ χρονιά αὐτὴ δύο ἐρευνητές, ὁ Κ. Σάθας καὶ ὁ Ε. Legrand, δημοσίευσαν ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο τῆς Τραπεζούντας τὴν πρώτη γραπτὴ παραλλαγή τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια ἀνακαλύφθηκαν ἄλλες τρεῖς παραλλαγές καὶ γύρω στὸ 1900 ἄλλες δύο.

Τὸ 1909 ὁ Νικόλαος Πολίτης δημοσίευσε στὸ περιοδικὸ *Λαογραφία* μία συλλογὴ ἡρωϊκῶν ἀσμάτων ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση τὰ ὁποῖα ἀναφέρονταν στὸν Διγενῆ Ἀκρίτα, τὸν πιὸ ὀνομαστὸ ἀπὸ τοὺς ἥρωες τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Ὁ Διγενὴς ἀγωνιζόταν ὡς πρόμαχος τῶν μακρινῶν συνόρων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας –τῶν «ἄκρων», ἀπ’ ὅπου πῆρε καὶ τὸ ὄνομα «Ἀκρίτας»– ἐνάντια στὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ Νικόλαος Πολίτης γιὰ νὰ ἀπλουστεύσει τὰ πράγματα ὀνόμασε ὅλα τὰ ἡρωϊκὰ τραγούδια τοῦ κύκλου αὐτοῦ «ἀκριτικὰ» καὶ τὸν ὄρο αὐτὸ χρησιμοποιοῦμε καὶ σήμερα. Ὁ ἴδιος παρατήρησε ὅτι «ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀπῆρτισε τὸν ιδεώδη τύπον τοῦ ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς, κραταῖου ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ’ εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφούνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον».

Πρόκειται ἐπομένως γιὰ μία παράδοση μὲ βαθειὲς ρίζες στὸν χρόνο καὶ τὸν τόπο, πού ἐμπλουτίζεται ἢ ἀπισχνοῦται ἀνάλογα μὲ τὶς ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις, καὶ τὰ ἐκφραστικὰ της μέσα ἐμπλουτίζονται ἢ φτωχαίνουν ἀνάλογα μὲ τὴν ἱστορικὴ συγκυρία καὶ τὶς γενικότερες συνθήκες πού ἐπικρατοῦν ἐκάστοτε. Ἐπιπλέον, ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη, πρόκειται γιὰ μία παράδοση πού ἀναπτύσσεται στὰ «σύνορα» τῶν νοτιοανατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἢ ὁποῖα περιέκλειε στὰ σύνορά τους ἔθνη πολὺγλωσσα καὶ πλῆθος διαφορετικῶν λαῶν. Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα «Διγενὴς» ἐκφράζει τὴ διπλὴ του ταυτότητα, ἢ ὁποῖα μόνο στὰ ἄκρα μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ, ὅπου ἐπιβαλλόταν ὁ ἰσχυρότερος στρατιωτικὰ καὶ πολιτιστικὰ. Ἔτσι ὁ Διγενὴς, πού κατὰ γένος ἀπὸ ἀρχοντοπούλα χριστιανὴ καὶ ἀπὸ πατέρα Σαρακενὸ Ἀραβὰ πού προσῆλθε στὸν χριστιανισμό, ἦταν ὁ πρωταγωνιστὴς στὰ σύνορα, ὅπου ζοῦσε. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους ἥρωες τοῦ ἔπους, τῶν ὁποίων ἡ δράση ἀναλίσκεται

ἀποκλειστικά σ' αὐτὸν τὸν ἰδιότυπο κόσμο τῶν συνοριακῶν συγκρούσεων. Διακινδυνεύουν καθημερινὰ τὴ ζωὴ τους φυλάττοντας τὰ βυζαντινὰ σύνορα (*τὰ ἄκρα*) στὶς ἐσχατιὲς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας στὸν Εὐφράτη ποταμὸ ἀπὸ τοὺς Ἀραβες ἐπιδρομεῖς ἥδη ἀπὸ τὸν 8ο αἰῶνα, ἀφοῦ τὸν 9ο πρὸς τὸν 10ο αἰῶνα μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἀσμάτων αὐτῶν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Καισαρείας Ἀρέθα (850-915).

Στὸ ἐρώτημα ἂν τὰ ἀκριτικά ἄσματα εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὸ γραπτὸ λόγιο ἔπος ἢ ἀντιστρόφως δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς ἐρευνητὲς συμφωνία, παρ' ὅλο ὅτι ὁ Νικόλαος Πολίτης εἶναι, πιστεύω, πειστικός, ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ σωζόμενο ἔπος «οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ διασκευὴ τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων, ἔχουσα τὴν ἐπίφασιν ἀληθοῦς καὶ ἀπηκριβωμένης ἱστορικῆς διηγέσεως· διὸ καὶ παρέλαβον οἱ διασκευασταὶ μόνον ὅ,τι ἐνομίσθη ἔχον ἱστορικὴν ὑπόστασιν, ἐξωβέλισαν δὲ πᾶν ὅ,τι ἐθεωρήθη φανταστικὸν καὶ ἀπίθανον καὶ προσέθεσαν, ποικίλλοντες τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν, ρητορικὰ κοσμήματα καὶ ἠθικὰ διδάγματα καὶ ψυχοφελεῖς παραινήσεις».

Ὅπως παρατήρησε καὶ ὁ Στίλπων Κυριακίδης, τὰ δημῶδη ἀκριτικά ἄσματα «παρέχουν τὴν ὄψιν λειψάνων ἀρτίου ἐπικοῦ κύκλου» διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸ λόγιο βυζαντινὸ ἔπος ποὺ σώζεται, γιατί ὁ λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ συνθέσει παρὰ μόνον σύντομα ἀφηγηματικὰ ἄσματα. Ἡ σύνθεσις ἐκτενέστερων ἀσμάτων προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ λαϊκῶν ποιητῶν ποὺ ὕμνουσαν τὰ ἀτομικὰ κατορθώματα τῶν παραμεθόριων στρατιωτικῶν ἀρχόντων, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἀρέθας ἐρμηνεύοντας τὴ λέξιν *ἀγύρτας*. «Τοὺς ἀγείροντας» λέγει «ἤτοι ἀγύρτας, ὧν νῦν δείγματα οἱ κατάρτοι Παφλαγόνες ὡδὰς τινὰς συμπλάσαντες πάθη περιεχοῦσας ἐνδόξων ἀνδρῶν καὶ πρὸς ὀβολὸν ἄδοντες καθ' ἐκάστην οἰκίαν».

Τὰ ἀκριτικά ἄσματα εἶναι τὰ πιὸ διαδεδομένα ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες κατηγορίες δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ ποιοτικὰ τὰ καλύτερα δημιουργήματα τῆς δημοτικῆς μας μούσας. Διακρίνονται γιὰ τὴ δύναμη τῆς φαντασίας καὶ τὴν τόλμη στὴν ἐκφραση μὲ τὴ χρῆση κοσμητικῶν ἐπιθέτων ποὺ τοὺς προσδίδουν δραματικὴ μορφή. Ἡ ποίησις αὐτὴ, ποὺ εἶχε κοιτίδα τὰ ΝΑ. σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας, διαδόθηκε σὲ ὅλη τὴ Μ. Ἀσία, ἀλλὰ συντηρήθηκε κυρίως στὴ μνήμη τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας, ἐξω δὲ ἀπὸ αὐτὴ εἶχε διάδοσις στὰ νησιὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου κατὰ πρῶτο λόγο, στὴν Κύπρο καὶ ὕστερα στὴν Κρήτη καὶ στὰ Δωδεκάνησα. Αὐτὴ μεταφέρθηκε καὶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, δὲν ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ δείγματα, ἀφοῦ ἀπόλυτη σχεδὸν εἶναι στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα ἡ ἐπικράτησις τῶν τραγουδιῶν ποὺ ἐξυμνοῦν τὴν κλεφτουριά.

Τώρα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς κυπριακὲς παραλλαγὲς τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων, ποὺ ἔχουν δημοσιευθεῖ. Σὲ σύγκριση μὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀριθ-

μητικά πιό πολλές και ως πρὸς τὴν ἔκταση ἀρκετὰ πιό ἐκτενεῖς ἀπὸ ἐκεῖνες ἄλλων περιοχῶν, σώζουσαι πλεῖστα ἐπικά στοιχεῖα. Εἶναι ἄξιο ἀπορίας πὼς τὰ ἄσματα αὐτὰ μεταφέρθηκαν στὴ νῆσο καὶ ἐπέδωκαν τόσο πολὺ. Ἡ πρώτη μου σκέψη εἶναι ὅτι καὶ ἡ Κύπρος ἦταν «ἄκρα», περιοχὴ δηλαδή, ὅπου οἱ Βυζαντινοὶ συγκροῦνταν μὲ τοὺς Σαρακηνοὺς. Θεωρῶ ἐπίσης πιθανὸ ὅτι ἓνα μέρος τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν συνόρων τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου (οἱ Μαρδαῖτες) μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴ Συρία γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση στὴν Κύπρο, ὅπως ἴσως ὑποβάλλουν καὶ οἱ πολυπληθεῖς ναοὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Μάμαντος, τοῦ κατεξοχὴν προστάτη τῶν ἀκριτῶν. Τὸ ζήτημα αὐτὸ παραμένει ὡστόσο ἄλυτο. Τὸ 1954 δημοσίευσα στὸ περιοδικὸ *Κυπριακὰ Γράμματα* ἓνα σημείωμα τριῶν σελίδων γιὰ νὰ ἀνασκευάσω τὴν ὥς τότε κρατοῦσα ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀκριτικὴ ποίηση τῆς Κύπρου μεταφέρθηκε στὴ νῆσο ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Κυπρίους, οἱ ὁποῖοι μπροστὰ στὴν ἀραβικὴ λαίλαπα μετοίκησαν γιὰ ἓνα διάστημα στὸν Πόντο καί, ὅταν ἀργότερα ἐπαναπατρίστηκαν, ἔφεραν μαζί τους ἀπὸ τὸν Πόντο τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια, πού ἀφθονοῦν στὸ νησί. Ἡ ἄποψη αὐτή, τῆς ὁποίας εἰσηγητὴς ἦταν ὁ καθηγητὴς Σ. Μενάρδος, εἶχε βρεῖ καθολικὴ ἀποδοχή. Ὑπέδειξα τότε, μὲ βάση τὰ σχετικὰ χωρία βυζαντινῶν χρονογράφων, πρῶτον ὅτι οἱ Κύπριοι ἐγκατέλειψαν τὴ νῆσο μόνον λόγω παρατεταμένης ἀνομβρίας καὶ δεύτερον ὅτι ὁ Πόντος, στὸν ὁποῖο μεταφέρθηκαν, δὲν ἦταν ἡ περιοχὴ τοῦ Εὐεῖνου Πόντου, ἀλλὰ ἡ Προποντίδα καὶ συνεπῶς ἡ ἀποψη τοῦ Μενάρδου δὲν μποροῦσε νὰ εὐσταθεῖ. Ἐκτοτε ἡ λύση τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δὲν ἔχει, ὅσο γνωρίζω, προωθηθεῖ. Μερικὲς ἐνδείξεις ὁδηγοῦν ἴσως στὴν Καππαδοκίαν, ἀλλὰ τὸ θέμα αὐτὸ χρήζει ἐπισταμένης ἐρευνας τῶν πηγῶν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς.

Περνῶ στὴ συγκρότηση τῶν συλλογῶν καὶ τὴ μελέτη τους. Κατ' ἀρχὴν οὐδεὶς μελετητὴς κατέγινε συστηματικὰ μὲ τὴ συλλογὴ καὶ μελέτη τῶν κυπριακῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων. Οἱ συλλογεῖς εἶναι πολλοί. Οἱ κυριότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι: Σακελλάριος, Φαρμακίδης, Παντελίδης, Μενάρδος, Λύντεκε, Ξιούτας, Πασχαλίδου-Κιτρομηλίδου καὶ μερικοὶ ἄλλοι λιγότερο σημαντικοί. Εἶναι ὅλοι τους πιό πολὺ συλλογεῖς –μερικοὶ μάλιστα ὅπως ὁ Μενάρδος καὶ ἡ Λύντεκε μέσω τρίτων– καὶ λιγότερο μελετητὲς τῶν ποιημάτων αὐτῶν. Ὡς Κύπριος καὶ γνώστης τοῦ ιδιώματος εἶμαι ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν εἰκόνα τὴν ὁποία παρουσιάζει τὸ κείμενο τῶν συλλογῶν, κυρίως ἀπὸ ἄποψη μορφολογίας ἀλλὰ καὶ ὀρθογραφίας. Πῆρα ἐνδεικτικὰ τὸ α' κυπριακὸ ποίημα τοῦ τόμου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν *Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1962, πού τὸ τμῆμα γιὰ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια ἐπιμελήθηκε ὁ Γ. Σπυριδάκης. Τὸ ποίημα αὐτὸ δημοσιεύθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ βιβλίο τοῦ Στ. Κυριακίδη, *Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας*. Σὲ ἓνα ποίημα 215 στίχων βρῆκα ὅτι χρειάζεται διόρθωση σὲ περισσότερα ἀπὸ 50 χωρία.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια δὲν διηγοῦνται ὁλόκληρὴ τὴν ἱστο-

ρία τοῦ Διγενῆ καὶ τῶν ἄλλων ἀκριτῶν, ὅπως γίνεται στὸ γραπτὸ ἔπος, ἀλλὰ ὅτι διηγοῦνται μεμονωμένα κάθε φορὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τους. Ὅμως σὲ ἀρκετὲς κυπριακὲς παραλλαγὲς συμφύρονται συχνὰ δύο διαφορετικὰ ἐπεισόδια ἢ ἓνα μέρος τῆς ὕλης μιᾶς παραλλαγῆς μεταφέρεται σὲ μιὰν ἄλλη. Ἐτσι π.χ. σ' ἓνα τραγούδι ὅπου ὁ ἥρωας πολεμᾷ μὲ ἐχθρικὸ φουσᾶτο ἀναφέρονται δράκοντες καὶ λέοντες, προφανῶς ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Κάβουρα μὲ ἀρχαϊκὲς μνήμες ὑπαρξῆς διαφόρων τεράτων, κατάλοιπων ἀρχαιοτέρων διηγήσεων. Σὲ ἄλλη περίπτωση δύο τραγούδια ἐκδίδονται ὡς ἓνα.

Ὡς πρὸς τὸ ὕφος τὰ ἀκριτικά τραγούδια τῆς Κύπρου εἶναι ὅλα ἀφηγηματικὰ μὲ πολλὰ παραγεμίσματα, τὰ ὁποῖα καθιστοῦν τὴν ἀφήγησι χαλαρή, ὥστε σὲ μερικὰ σημεῖα νὰ πλησιάζει τὴν πεζὴ διήγησι. Τὸ μῆκος κάθε ποιήματος ἐπαυξάνεται καὶ μὲ τὴν ἐπανάληψι στερεότυπων στίχων. Τὰ παραγεμίσματα αὐτὰ τοῦ τύπου:

Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαὶ λέει τζαὶ λαλεῖ του

ποὺ ἐπαναλαμβάνονται συχνὰ, ἐπιβραδύνοντας τὴν ἐξέλιξι τῆς ἀφήγησις, εἶναι προφανῶς ἔργο λαϊκῶν στιχουργῶν, οἱ ὅποιοι κάποτε ξανάχυναν τὸ τραγούδι καὶ τὸ ἀπᾶγγελαν δημόσια. Καμιά φορὰ μάλιστα ὁ ἐκτελεστὴς βάζει καὶ τὴ σφραγίδα στὸ τέλος:

*Ἐτζεῖνος ποὺ τὸ ἔβκαλεν σὰμ ποιητῆς λοῦται
τζεῖνου πρέπει μακάρισι τζ' ἐμέναν τὸ σπολλάτε.*

Ἄν ὁ ἐκτελεστὴς εἶναι τελείως ἐρασιτέχνης, τελειώνει μὲ μία παράκλησι κεράσματος:

*Ζωὴν τζαὶ γρόνους νὰ ἔχουσιν ὅσοι τζ' ἂν τ' ἀγροικοῦσιν,
τζ' ἂν ἔν' ἡ γνώμη τους καλή, πρέπει νὰ μᾶς τζερνοῦσιν.*

Ἀπὸ τὴ λιτὴ ἀλλὰ πυκνὴ διατύπωση τῆς γνήσιας ἀκριτικῆς ποιήσις ὑπάρχουν ἀκόμη ἀξιοπρόσεχτα κατάλοιπα ποὺ καθιστοῦν τὴν ἐξέλιξι τῆς ἀφήγησις ἐνδιαφέρουσα μὲ λαμπρὲς εἰκόνες ἢ παρομοιώσεις. Ἡ μέλλουσα σύζυγος τοῦ Διγενῆ περιγράφεται ὅτι:

*Ἐσει φεγγάριν πρόσωπον, τὸν ἥλ-λιον μηλοβούτσια
δκιὸ ἄστρη ποὺ τὸν οὐρανὸν ἔσει καμαροφρύδια.*

Τὸ μεγάλο ἐχθρικό πλῆθος μὲ τὸ ὁποῖο συγκρούεται ὁ ἥρωας παρομοιάζεται μὲ τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας:

Ἄμμον εἶσεν ἡ θάλασσα τ' ἀσκέριν ἔμ περίτου,

ἢ μὲ τὰ ἄστρα καὶ τὰ φύλλα μαζί:

τῶι ταπισὸν τοῦ Διγενῆ σὰν τ' ἄστρον, σὰν τὰ φύλλα.

Τὸ ἄλογο τοῦ Διγενῆ καὶ τῶν ἄλλων ἡρώων ἔχει ὑπερφυσικὲς ιδιότητες:

*τῶι φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸν πετροκαταλύτην
ποὺ καταλυεῖ τὰ σίερα τῶι πίννει τὸν Ἀφρίτην (= Εὐφράτη).*

Γιὰ τὸ ἄλογο τῶν ἀκριτῶν ὑπάρχουν πολλοὶ παραστατικοὶ στίχοι. Προσφω-
νεῖται συχνὰ χαρακτηριστικά:

*Μαῦρε μου μαυρογόνате, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα
καὶ ὑπάρχουν λαμπρὲς εἰκόνες τῆς ἱκανότητάς του:*

*φτερνιστηρκὰν τοῦ μαύρου του στοὺς οὐρανοὺς ξεβαίνει
στὰ νέφη νέφη παρπατοῦν, στὰ νέφη νέφη πάει*

ἄλλως:

*φτερνιστηρκὰν τοῦ ἔδωκεν στὰ νέφη τὴν ἰ-βκάλλει
μὲ τοὺς ἀνέμους παρπατεῖ τῶι μὲ τὰ νέφη πάει*

ἢ παραστατικὰ μὲ τὴ δύναμη τῆς φαντασίας:

ἐγύρισεν τὸμ μαύρον της τῶι ἄρτζῶντ' ἄρτζῶντα πάει.

Ὁ Σαρακηνὸς ποὺ φρουρεῖ τὸν Εὐφράτη εἶναι πελωρίων διαστάσεων:

*Σὰν τὸ βουνὸν ἐκάθετον, σὰν τ' ὄρος ἐτζοιμάτουν
τῶι πάνω στήρ ραχοῦλλαν του σσύλλος λαὸν ἐβούραν κ.λπ.*

Ἡ κόρη πού πάει νὰ σώσει τὸν ἄντρα της ἀπὸ τὸν δράκο τοῦ αὐτοσυστήνεται
ὡς ὑπεράνθρωπο ὄν:

*τῆς ἀστραπῆς εἶμαι παῖν τζαὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνιν,
τζαὶ τῆς χαμηλοπούμπουρης δισέγγονον τζ' ἀγγόνιν.*

Ὁ ἦχος τῆς ραβδιᾶς τοῦ Διγενῆ στὸν Σαρακηνὸ γίνεται ἀντιληπτὸς μα-
κριὰ ἀπὸ τρίτους ὡς ἀστρατόβροντο:

*Κάπου στραφτεῖ, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
Μηδὲ στραφτεῖ, μηδὲ βροντᾶ, μηδὲ χαλάζιρ ρίβκει
μόν' ἐρ ραβτιὰ τοῦ Διενῆ χαρὰ στὸν πού τὴν ἔφα*

ἦ:

*τζ' ὁ Διγενῆς ψυχομασεῖ σὲ σίερα παλάθκια,
σὲ σίερα παπλώματα, σὲ σίερα κροβάθκια.*

Στὰ κυπριακὰ ποιήματα ἀναφέρεται ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀκριτῶν: Ἀζ-
γουρῆς, Ἀκρίτης, Ἀλιάντης, Ἀρεστής (καὶ Ἀρεστής), Ἀρεστόπουλος, Γιαν-
νακός, Θεοφύλακτος, Κωσταντᾶς, Κωνσταντῖνος, Λεβαντῆς, Μαστραγκίλας,
Προσσύρκας, Σκληρόπουλλον, Φίλιοπαππούς (καὶ Παλιοπαππούς) κ.ἄ. Ἀναφέ-
ρονται ἀκόμα ἡ Μαρουδικιά, ὁ Ἰη Μάμας καὶ τὸ ὄπλον τῶν ἀκριτῶν ματσούτζιν
πού 'ν' ἄης Μάμας πάνω, τοπωνύμια Ἀφρίτης, Ἀβράτης (ὁ Εὐφράτης), Περὸν,
ἡ ἀρχαία Πέρρη κ.ἄ.

Στὸ λεξιλόγιο ὑπάρχουν ἄρκετοὶ φθαρμένοι τύποι πού εἶναι ἀκατανόητοι καὶ
ἄλλοι πού παρατονίζονται. Ἐκτὸς ἀπὸ παλαιοὺς μεσαιωνικοὺς τύπους (*ἐποίησε*,
ὠδε, *λιμνιώνας* κ. λπ.) ὑπάρχουν ἐντυπωσιακὰ κοσμητικὰ σύνθετα: *πετροκατα-*
λύτης, *βροχόλουρα*, *νιψοχόλιασμαν* (= ψιμύθιο), *χρυσοπράνελλα* (= χρυσά μυτε-
ρά παπούτσια), *καστροπολεμίτης*, *γρουσοφήκαρον*, *γλυκοξίφωτα* (= γλυκὰ χα-
ράματα), *βερκόλιγνη* κ.ἄ. Καὶ μερικὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα ἐντυπωσιάζουν, ἐκτός
ἀπὸ τὸν *πέρκαλλον μαῦρον* ἀπαντοῦν *λαμπρόστομος σσύλλος*, *τάβλα ἀρκυρή* κ.ἄ.
Παρείσακτες λέξεις πού ἀντικατέστησαν παλαιότερους τύπους: *σουλτανίκκιν* (= -νᾶτο),
Βράντζοι, *γιουρούκκισσα*, *ποπούζιν*, *ἀσκέριν* κ.ἄ. Μοναδικὴ εἶναι ἡ ἀνα-
φορὰ στὸν σύλλον τὸν Σελίμην, προφανῶς στὸν Σελίμ τὸν Β', πού ὑπέταξε τὴν
Κύπρο στὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία τὸ 1571.

Τέλος, γιὰ τὸ ἦθος τῶν ἡρώων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναφέρω δύο στίχους,
ὅπου ὁ ἀκρίτης προειδοποιεῖ τοὺς Σαρακηνούς ὅτι θὰ τοὺς ἐπιτεθεῖ γιὰ νὰ προ-
ετοιμαστοῦν:

*Σηκοῦτε, βρὲ Σαρατζηνοί, τζαὶ πκιάστε τὰ σπαθικά σας
μέμ' πήτε ἔδωκα πάνω σας ἄρπα τζαὶ ἄρπαζά σας*

ὅτι δηλαδή τοὺς αἰφνιδίασε.

Γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν δυνατῶν τοῦ Βυζαντίου ἔχουμε τὸν χαρακτηριστικό στίχο πὺ περιγράφει τὴ συμπεριφορὰ τοὺς ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. Προκειμένου νὰ ζητήσει κάποια πληροφορία ὁ δυνατὸς ἀπὸ ἕναν παρακατιανό:

Πρῶτ' ἀχτυπᾷ του μoustouniᾶν τζ' ὕστερις ἄρωτᾷ τον.

Τέλος, ἡ γυναικεία φιλαρέσκεια καὶ ἡδυπάθεια ἀπεικονίζεται ἔμμεσα σὲ δύο στίχους: Ἡ γυναῖκα τοῦ Ἀκρίτη πὺ ἀπήχθη ἀπὸ κάποιον ἀντίπαλό του Ἀκρίτη ἢ Σαρακηνό, ὅταν ἐπανακτᾶται ἀπὸ τὸν σύζυγό της καὶ τὴν ἐρωτᾷ αὐτὸς ἂν τὴν ἄγγιξε ὁ ἀπαγωγέας, ἐκείνη ἐκπλήττεται γιὰ τὴν ἐρώτηση πὺ τῆς κάνει:

*Θαμμάζουμαί σου Κωνσταντῇ τὰ λόγια πὺ μοῦ λέεις
τζ' ἐφίλησεν, τζ' ἐταίμπησεν, τζ' ὅ,τ' ἔθελεν ἐποίησεν.*

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ὑπάρχει σήμερᾳ ἕνα πλούσιο ὕλικό πὺ προστέθηκε ἀπὸ τὸ 1909 καὶ ὕστερα στὸ περιοδικό *Λαογραφία*, σὲ τοπικὲς συλλογὲς καὶ περιοδικά, στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, τὴν Κύπρο, τὴ Ρόδο, τὴ Λέσβο, τὴν Κρήτη καὶ ἄλλου καὶ εἶναι πᾶς καιρὸς οἱ εἰδικοὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴ συστηματικότερη μελέτη τοὺς, συνδυάζοντας τῶρα τὴ γραπτὴ μὲ τὴν προφορικὴ παράδοση. Τὸ Κέντρο Λαογραφίας, πὺ διαθέτει τὴν πλουσιότερη ἀνέκδοτη συλλογὴ κειμένων καὶ ἡχογραφήσεων τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, θὰ πρέπει νὰ ἐκδώσει σὲ Σῶμα (corpus) τὴν ἀκριτικὴ ὕλη πὺ ἔχει καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὶς προϋποθέσεις γιὰ μία συγκριτικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἔπη ἄλλων λαῶν –κυρίως τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς– ἀλλὰ καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικῶν παραδόσεων τῶν συνόρων, ὅπως αὐτὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας.

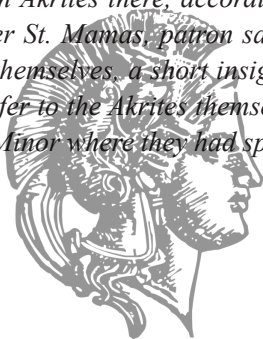
SUMMARY

N. CONOMIS

The Acritic Songs of Cyprus: Some Remarks

The author proceeds to a short review on the philological issue concerning the songs and the written epic of Basileios Digenis Akritas. Concerning the Cypriot songs, he referred to the unsolved problem of their transfer to Cyprus and he holds the view that Cyprus might have been regarded as the outskirts of the Empire and there may have been Akrites there, according to the evidence that a number of temples named after St. Mamas, patron saint of the Akrites, exist there. With regard to the songs themselves, a short insight of their state is provided and some verses, which refer to the Akrites themselves or more generally to the Byzantine society of Asia Minor where they had spread, are anthologised.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ